

A KEVERMESI NÉPIRSKOLA
TÖRTÉNETE (1836-1930)

TÉMAVÁZLAT:

- I./1. Kevermes betelepítése, kialakulása.
  2. A községnek 20 évig nem volt iskolája.
- II./1. Az első egytantermes iskola építése a templom mellett.
  2. Kéttanerős lesz a kevermesi iskola.
  3. Az 1868. évi XXXVIII. tc. szerepe, hatása.
  4. A népiskola helyi hatósága az iskolaszék.
  5. A katolikus jellegű iskolák községi jellegű iskolákká alakulnak.
  6. A községi iskolát államosítják.
  7. Az új állami elemi népiskola építése.
  8. A tanítók helyzete és közmegebecsülése.
  9. Rittner Jakab tanítónak a szocializmus tanainak terjesztése miatt mennie kell Kevermesről.
  10. Megépítik az ujtelepi iskolát.
- III./1. Az egyház befolyásának vizsgálata.
  2. Az iskoláztatás viszonyainak áttekintése.

K e v e r m e s   b e t e l e p e d é s e

A déli Tiszavidék közigazgatásilag Békés, Csanád-Arad-Torontál és Csongrád vármegyét foglalja magába. A falvak 2 nagy csoportra oszthatók. Az egyik közvetlenül a török kitakarodása után keletkezett, a másik a XIX. században. (1)

1814-ben lakatlan pusztá volt. A rá következő években a Tököly család egyik sarja Sebők, arany-sarkanytyus vitéz Ferenc király őfelsége tanácsosa telepítette ide a község őseit nagyjából a temesi bánorságból, Csösztelekről, Makóról, Csongrád és több más megyéből. (2)

Kevermes Csanád-Arad-Torontál vármegye battonyai járása északnyugati részén az országút mellett fekszik, vasuti állomása Lökösháza, -a községtől 5,4 km-re van. A község lakosai magyarok, szorgalmas és józan földművelők. Kénelkezik 2 orvossal a falu, továbbá gyógyszer-tárral, postával és távírdahivatallal. Található 1 szép templom, községháza, valamint csendőrség és vámórság is működik. (3)

A k ö z s é g n e k 2 0 é v i g n i n c s

i s k o l á j a

Az 1815. évi település közművelődési viszonyairól csak negatívan nyilatkozhatunk. Hiszen 2 0 é s z t e n d ő n á t a f a l u n a k s e m i s k o l á j a, s e m t a n i t ó j a n e m v o l t.

A z e l s ő e g y t a n t e r m e s i s k o l a

é p i t é s e a t e m p l o m m e l l e t t 1 8 3 6 - b a n

1835-ban

1835-ben Tőkölly Sebők birtokos templomát és plébániát építtetett. 1836-ban építették az iskolát és ezzel egyidőben rendszeressé tették az első kántortanítói állást is. Az iskola első tanítója Málnásy József volt. (4) Utóda Székessy György, aki 1850. március hó 14-től 45 éven keresztül működött Kevermesen. Buzgó, kitartó, fáradhatatlan szorgalmának elismerésül Ferenc József a "Koronás Ezüst érdemkereszttel" ajándékozta meg. (5)

S z é k e s s y

G y ö r g y

(Valentinyi
János festménye
alapján, 1860)

A falu lakosságának természetes és becsületes szaporodása az 50-es években már új tantermet, új iskolát sürgetett. A kor viszonyaira jellemző, hogy 1 tanítónál egy tanteremben 136 fiú és 178 leány tanult. (6)

K é t t a n e r ő s l e s z a k e v e r m e s i

i s k o l a .

1857-ben a hitközség egy másik tanítói állást szervez, és új iskolaépületet emel a templom mellett 2 tanteremmel és 2 tanítói lakással. Az iskolaépítésben mind az uradalom 20.000 db. téglával, mind a gazdák és zsellérek 2 éven át 50-50, illetve 25-25 váltóforinttal vettek részt. Az új iskola 1859-ben már használatban volt. A kántortanító mellett működtek: Ambró János (1859-1863); Ferke Gyula (1863-1865); Mellis István (1865-1870); Ruff János (1870-1878); Rittner Jakab (1866-1902). (7)

A z 1 8 6 8 . é v i X X X V I I I + t c . n a t á s a

A magyar országgyűlés által 1868-ban törvénybe iktatott, a népiskolai tankötelezettséget kimondó XXXVIII. tc. az elsők egyike volt Európában,

A tanköteleseknek viszont csak 32%-a szerezte meg azt a minimális műveltséget, amelyet a népoktatási törvény mindenkitől megkívánt. Ennek többféle oka van: a gazdasági munkák, az állatok őrzése, a ruhák és a lábbelik hiánya, a szülők gondozása, betegségek. (8)

Kevermesen 1849-ben 217,-1852-ben 236,-1856-ban 243 a születések száma. A halálozási szám gyakran túl magas, ami a gyermekhalandóságnak és járványoknak (kolera) tulajdonítható. 1840-ben 59 a halottak száma, 1841-ben már 147,-1849-ben 160,- az 50-es években a halálozási szám 120-170 között ingadozott. 1874-75-ben ismét járvány (himlőjárvány) pusztított a gyermekek között. (9)

Ugyancsak ebben az esztendőben a kevermesi uradalomhoz tartozó Vizes pusztán egytanerős iskola épül, az ott lakó tanköteleseket Lojz Ferenc tanító, iskolaszéki jegyző oktatja, (10)

A n é p i s k o l a h e l y i h a t ó s á g a

a z i s k o l a s z é k

1876-ban a XXVIII. tc. hatályon kívül helyezte az 1868-as törvénynek a népiskolai hatóságok feladataival foglalkozó fejezetét. Az új törvény szerint a népiskolák helyi hatóságai az iskolaszékek, amelyeknek tagjai a község vezetője, a vallásfelekezetek 1-1 lelkésze, az iskola igazgatója és a tantestület választott tagja. (11)

A kevermesi községi iskolaszék tagjai az 1894-95. tanévben:

Elnök: Nemeskéri Kiss Vilmos községi főjegyző

(1908. április 26-án "Arany érdemkereszttel" tüntették ki.) (12)

Jegyző: Lojza Ferenc tanító

Gondnok: Lakatos József földműves, községi pénztárnok

Tagok: Bálint József, Domsik András, Fekete Ferenc, K. Fodor István, Fodor József, Kalóczkai János, K. Kiss Gergely, Ködmön József, Körömi Pál, Lakatos György földművesek.

Oehring Albert rk. plébános. I. Kotroczó András községi bíró.

Prokopp Gyula tisztartó. (13)

A k a t o l i k u s j e l l e g ű i s k o l á k

k ö z s é g i j e l l e g ű i s k o l á k k á a l a k u l n a k

1881. május 27-én a községi képviselőtestület határozata alapján az iskolák községi jellegűvé váltak. Az egyház csak azzal a kikötéssel egyezett bele, hogy a tanítók katolikus vallásuak legyenek, - egyúttal lássák el a kántori teendőket is. (14)

1884-ben az iskola 3 tanerős lett: bővült 1 épülettel és ezen belül 1 leányosztállyal, amelynek első tanítónője Richter Gizella volt. (15)

A k ö z s é g i i s k o l á t á l l a m o s i t j á k

Az iskolákat ténylegesen látogató tankötelesek száma az 1890-es években meghaladja a 700-at. (16) Ezen magas szám indította Csanád-vármegye kir. tanfelügyelőjét, hogy a közigazgatási bizottságnál előterjesztést tegyen Kevermesen 2 leendő tanterem felállítására iránt.

Az 1895. március 4-i képviselőtestületi ülésen a községi jegyző felolvasta a közigazgatási bizottságnak az 1328/1894.sz. határozatát, amelyben a bizottság utasította a községet, hogy az 1895-ös év folyamán 2 községi tantermet állítson fel. (17)

Az iskolaszék, a községi képviselőtestület együttes határozata alapján, -a község súlyos anyagi helyzetére való tekintettel, -arra kérték a m. kir. bizottságot, hogy... "a Nagyméltóságú m. kir. Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumhoz felterjesztést intézni, és ott minden lehetőt elkövetni méltóztatásuk, hogy Kevermes községben a népoktatás á l l a m o s i t a s s é k, mert csak így remélhető, hogy a népoktatásügy községünkben a t ö r v é n y b e n k ö v e t e l t s z i n v o n a l r a e m e l t e s s é k! Vajha k p o g t a t á s u n k m e g h a l l g a t t a t n é k ! ? " (18)

A községi jellegű iskolák ugyanis sajátos helyzet folytán igen súlyos iskolaadót kívántak a lakosságtól. Az uradalom saját iskolát tartott fenn, ezért az iskolaadó fizetése alól mentesül a több mint 5000 cat. h. földje után. A 800 hold örökváltság alatt álló és 2000 hold haszonbérelt földön gazdálkodó községi lakosság, amelynek száma az 1890-iki népszámlálás szerint 3028 lélek, (19) - ezzel szemben 80%-os iskolaadót fizetett. Ez a helyzet is siettette az iskola államosítását. (20)

1899. március 14-én a képviselőtestületi ülésen a községi jegyző bemutatta a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter 1898. dec. 22-én keltezett 8274.sz. leiratát, melyben közölte a kevermesi községi iskolák államosításának végleges feltételeit.

1899. április 14-én a képviselőtestület az iskolák államosítását egyhangulag elfogadta, csak oehring Albert plébános nem szavazott. 1899. november 20-án megérkezett az államosítás jóváhagyása. Ezen a napon fogadta el a hitközség is az államosítást, azaz 1899. november 20-án hitközségi, majd községi képviselőtestületi közgyűlést tartottak ebben az ügyben. (21)

A z u j á l l a m i e l e m i n é p i s k o l a

é p i t é s e

Az új állami iskolát 1901-ben az 1900. október 11-én keltezett Vallás- és Közoktatásügyi miniszter 52049. sz. rendelettel jóváhagyott terv szerint építették. (22)

Az iskola építési költségei 47000 koronát tettek ki. (23)

Az 1901-1902-ben
megépített köz-
ponti iskola.

Az új állami iskola 1902. szeptember 1-én nyitotta meg ünnepélyesen kapuit a tanulóiifjúság előtt. 6 tantermében 6 tanító kezdte meg a gyerekek tanítását.

Az új állami népiskola első kinevezett tanítói:

- 1./Moncsek István igazgató-tanító
- 2./Vitos Ignác kántortanító
- 3./Loja Ferenc tanító
- 4./Rittner Jakab tanító
- 5./Moncsekné szül. Herbek Adél tanítónő
- 6./Richter Gizella tanítónő (24)

Az 1902-1903-as tanévben 452 mindennapi tanköteles koru tanuló nyert oktatást. Ismétlő osztályokba pedig összesen 181 tanuló járt. Így összesen 633 növendéke volt az iskolának. Megduplázódott az iskolába járók száma az államosítást követően. Az 1927-1928-as tanévben már a tankötelesek számának további növekedése miatt csak fél-napos tanítással sikerült megoldani az osztálybeosztásokat és az óra-beosztást. (25)

1903-ban Kevermesen az írástudók száma 1942 fő. Ezen időben a község lakosságának száma 3566. (26) 1920-ban 4477-re emelkedett a lakosság létszáma. (27)

Az 1920/21-es évre vonatkozó statisztikai kimutatásból az derül ki, hogy Magyarország akkori 6158 elemi iskolájából 17.623 tanítónak 960.851 beírt tanulóval kellett tanítania, de 252.000 tanköteles gyermek nem járt iskolába (a tankötelesek 22%-a), s a 3644 községből 205-ben nem volt egyetlen tanterem sem, a teljes analfabéták száma (6 éven felüli lakosság) 1090715 volt. (28)

A tanítók helyzete és közmegebecslése

A magyar tanító megalázott szolgálja volt az uri társadalomnak, kiszolgáltatója a jegyző, a plébános, a főszolgabíró, s az esperes, a püspök kénye-kedvének. (29)

A tanító feladataihoz tartozott a levéteoktatás, az ismeretterjesztő előadások tartása, a népességszámlálás idején az őszirásban való közreműködés, a választások alkalmával járó adminisztrációs feladatok lebonyolítása. A tanítóság hivatásszerű feladata mellett tehát nagyon sok társadalmi munkát végzett. (30)

Mint hogy a közoktatáspolitikai sok szállal kapcsolódik az uralmon lévő osztályok általános politikai irányvonalához, Magyarországon is tapasztalható volt az ellenforradalmi rendszer idején, hogy a különböző kormányok - már a fehér terror idején is - igen határozott erőfeszítést tettek annak érdekében, hogy az iskola a vallás-erkölcsi és szoviszta nevelés fontos eszköze legyen. Az ifjúság iskolai nevelése is a politikai érdekeknek megfelelő pedagógusok kezében legyen. (31) Mégis az SZDP soraiban számos kiváló tanító vett részt már a századfordulón is.

Rittner Jakab tanítónak a szocializmus tanainak terjesztése miatt mennie kell Kevermesről

Kevermesen éppen olyan nyugtalanság volt tapasztalható a századforduló után, mint országsszerte. Rittner Jakab az elemi népiskola egyik tanítója a szegény nép körében végzett széleskörű felvilágosító munkát, -különösen az egyház és az uradalom, valamint a hatóságok ellen ágált. Izgató tevékenységére felfigyeltek a helyi, a Csanád megyei és az országos szervek.

Tettét azonban bizonyítani nem tudták, ezért a fegyelmi vizsgálat mellőzésével "szociális érdekből" áthelyezték. (32)

Megőitlik az újteleni iskolát

A tankötelesek számának megnövekedése szükségessé teszi az iskolai férőhelyek kibővítését, éppen ezért 1928-ban a temető melletti iskolatelken 4 tanterem, 1 tanítói lakás, 2 iroda-szertárszoba épül. Az építkezés költsége 100.000 pengő. (33)

A tanítás azonban csak 1929. szept. elsején kezdődhetett meg, mert a berendezésre nem volt pénz. A kevermesi "Hangya" szövetkezet ajándékozta meg az iskolát a megfelelő butorzattal, felszereléssel.

Az 1928-ban megépített ujtelepi iskola

Az 1929-1930-as tanévben működtek:

Igazgató: **M o n c s e k I s t v á n**, aki 1895-ben végezte a tanítóképzőt, 1896-ban a jegyzői tanfolyamot. Nemessége 1800-tól dotálódik. 1931. május elsején 29 évi tanítási után, a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter elismertő oklevelével vonult nyugdíjba.

Tanítónők: **Moncsskné Herbek Adél, Almássy Margit, Kóboriné Kiss Anna, Ujházyiné Abafy Erzsébet, Lászlóné Andress Anna, Agonásné Szlávik Margit, Seress Teréz.**

Tanítók: **Humay Nándor, Vitos Ignác, Kóbori Emil, Mann Barna. (34)**

Moncsek István

az első állami

elemi népiskola

igazgatója

Az egyház befolyásának vizsgálata

1920-tól a felekezeti iskolák száma a klérus erőteljes befolyásáról tanuskodik. A népiskoláknak még 60-70%-a az egyházak tulajdonában volt. (35)

Kevermesen az egyház az iskola államosítása után is megőrizte befolyását az oktatásügy felett. A tanügyi igazgatásban is fontos helyet kapott az egyházi képviselő. A nélkülözhető iskolásgyermekek ruhasegélyezésére az egyházközösség 100 pengőt ad és 100 darab hittankönyvet oszt szét. Az országSZerte kezdeményezett "szeretet mozgalom jegyében" az újtelepi iskolánál népkonyha létesül, ahol naponta 50 iskoláskorú gyermek kap ebédet. (36)

Az iskoláztatás viszonyainak alakulásának áttekintése

A népiskolai törvény, annak ellenére, hogy az állam és egyház közötti kompromisszum eredményeként jött létre, kiemelkedő határkö népiskolai oktatásunk történetében. (37)

Az iskolák fejlődésének érzékeltetésére szolgál az alábbi táblázat:

LÁZAT:

	<u>1920-ban</u>	<u>1930-ban</u>
Iskolák száma	6158	6794
Iskola nélküli községek száma	225	167
Pedagógusok száma	16312	19080
Iskolába járók száma	1065234 (96%)	903011 (99,4%)
Az I. oszt. beiratkozottaknak hány %-a végezte el a 6 osztályt?	14,5%	18%

Ebben az időszakban az analfabéták aránya 15,2%-ról 9,6%-ra csökkent. (38) Mindez azonban az össznépesség 53,-át képező parasztság számára, és a mintegy 15%-nyi ipari munkásság számára csupán az elemi ismeretek megszerzését biztosította, - csupán csak az írás, olvasás színvonalán. (39)

K e v e r m e s, 1981. december 28.

Osszeállította: *Asztalos Éva* .....

Asztalos Éva

I. évf. orosz-történelem

J E G Y L E T:

- (1) Féja Géza: Viharsarok. Szépirod. Könyvkiadó, 1980., Bp., 19. p.
- (2) A kevermesi Községi Népiskolák I. értesítője az 1894-95. tanévről.
Lepage Lajos Könyvnyomdája, 1895., Békéacsaba, 1. lap.
- (3) Magyar városok monográfiája VI. köt. Makó és Csanád-Torontál vármegyei
községek. Budapest, 1929., 225-323. p.
- (4) Ua., uo.
- (5) Lásd a (2) pontot! 2. lap
- (6) Pelle Ferenc: A 150 éves Kevermes község története. Kiadó: Kevermes köz-
ség tanácsa, 1965., 180. p.
- (7) Bodor József: A 100 esztendőes kevermesi római katolikus plébánia és a
templom története. Kapisztrán - Nyomda, Vác, 1935., 9. p.
- (8) Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskola-politikája Magyar-
országon, Akadémiai Kiadó, Bp.; 1980., 52. p. Néptanítók Lapja, 1924. 43-44. sz.
- (9) Lásd (7) a pontot! 10-11. p.
- (10) Ua., uo. 12. p.
- (11) 100 éves a kötelező népoktatás (Tanulmányok) Tankönyvkiadó, 1968.,
Budapest, 18. p.
- (12) Lásd (6) pontot! 43. p.
- (13) Lásd (2) pontot! 4. lap
- (14) Lásd (6) pontot! 180. p.
- (15) Ua., uo. 181. p.
- (16) Lásd (2) pontot! 3. lap
- (17) Lásd (6) pontot! 181. p.
- (18) Lásd (2) pontot! 4. lap
- (19) Uo., ua. 3. lap
- (20) Lásd (7) pontot! 14. p.

- (21) Lásd (6) pontot! 182. p. A Szegedi levéltár tanácsülési jkvek.
- (22) Uo,oa. Csanád vármegye közig. Bizotts. a törv. hatósági bizottsághoz intézett"jelentések."
- (23) Ua,uo. 182r p.
- (24) Lásd (7) pontot! 15. p.
- (25) Lásd (6) pontot! 182-183. p.
- (26) Ua,uo. 300. p. Szegedi levéltár;Csanád megye népességösszeírásai 8. csom.,a Csanád vármegye közig. Bizotts. a törv. hatósági bizottsághoz intézett"jelentések."
- (27) Csanád-Arad-Torontál vármegyék 10. évi népmozgalmi adatai.Kiadja: Csanád Vármegye Közönsége,Makói Friss Ujság Nyomda és Lapkiadó Vállalat,Makó,1931. 21. p.
- (28) Lásd(8) pontot! 33. p. Statisztikai Évkönyv.Bp.,1927. 22.;Néptanítók Lapja,1925. 21-22. sz. 19. Klebelsberg Kunó beszédei,cikkei és törvényjavaslatai.Bp.,1927. 539.
- (29) Lásd (11) pontot! 18-19. p
- (30) Lásd (8) pontot! 56. p.
- (31) Ua.,uo. 16. p.
- (32) Lásd (6) pontot! 38. p. Csanád megye főisp. eln. 1904.
- (33) Lásd (7) pontot! 24. p.
- (34) Lásd (3) pontot! 398. p.
- (35) Lásd (8) pontot! 20. p.
- (36) Lásd (7) pontot! 27. p.
- (37) Lásd (11) pontot! 14. p.
- (38) Ua.,uo. 57-58. p.
- (39) Lásd (8) pontot! 101. p.

A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló, és az országgyűlés elé terjesztett 14. jelentése. 1883/84. Bp., 1885. M. K. Egyetemi Nyomda, 246. p. 26 cm.

Az oktatás egységesítése, demokratizálása, államosítása. (Szerk.: Dobicz János.) Kiad. az Orsz. Ped. Könyvtár és Múzeum, Bp., 1974, 71 p. 20 cm.

Barna János: Makó és Csanád-Torontál vármegyei községek. Előszó: Nikelszky Jenő. Bp., 1929. Elek ny. 407 lap. Magyar Várpsok monográfiája 6.

Békés megye isk. államosítása (1948). Tanulmányok, visszaemlékezések. (Szerk.: Tóth Lajos. Kiad.: A Békés m. Tanács Ped. Szakszerv. Békés m. Bizottsága.) Békéscsaba, 1973. Dürrer Nyomda, Gyula 166 lap, 20 cm.

Beller Béla-Felkai László-Ravasz János-Simon Gyula: A magyar nevelés története a feudalizmus és a kapitalizmus korában. - p., 1961. 266 p. 10 t. 20 cm.

Bereczki Sándor-Komlóssi Sándor-Nagy János: Neveléstörténet. V. kiadás. Bp., 1972, Tankönyvkiadó, 390 p. 24 cm.

Bodor József: A loo esztendő Kevermesi római katolikus plébánia és templom története. Kapisztrán - Nyomda, Vác, 1935. 39 lap.

Borovszky Samu: Csanád vármegye története 1715-ig. I-II. köt. Bp., 1896. Akadémiai Kiadó. I. köt.: A vármegye ált. tört. 500 lap. II. köt.: A vármegye részletes tört. 647 lap.

Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. 1849-től 1919-ig. Szerk.: Kóte Sándor, Ravasz János. Bp., 1979., Tankönyvkiadó, 629 p. 20 cm.

Fényes Elek: Magyar Országnek, s a hozzákapcsolt tartományok mostani állapotja statisztikai és geográfiai tekintetben. IV. köt. Pest, 1893. 479 lap

Dr. Finánczy Ernő: Az ujkori nevelés története. Budapest, 1927., Egyetemi Nyomda.

Dr. Gácsér József: Az iskolák államosítása Békés megyében 1948. Békéscsaba, 1973. 171 lap

Horváth Illés: Csanád vármegye népoktatásügyi monográfiája. Szeged, 1896. Mándrényi Nyomda, 237 lap

Joó Imre: Csanád-Arad-Torontál vármegyék 10 évi népmozgalmi adatai. Makó, 1931. Csanád vármegye Közönsége, Makói Friss Ujság Nyomda és Lapkiadó Vállalat. 10 év tanulságai. Csanád vármegyei Könyvtár. (Szerkesztették és kiadják: Dr. Eperjessy Kálmán és dr. Barna János). 21.

Dr. Kiss Áron: A magyar népiskolai tanítás története. I-II. köt. Budapest, 1881. Franklin Nyomda.

Lévay Ferenc-dr. Morlin Emil-Suppán Vilmos: A magyarországi népoktatási. I-II. köt. Budapest, 1893., Eggenberger-féle könyvkereskedés.

Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. I. köt. 1881. 612 lap

Honcsek István: Makó és Csanád-Torontál vármegyei községek. Budapest, 1929. Kiadta-tulajdonos: Dr. Ladányi Miksa (Szerk.: Dr. Barna János).

Neveléstörténeti források és tanulmányok. Ep., 1974., Tankönyvkiadó 217 p. 19 cm. /Pedagógiai Források. 8./, Bibl.: 181-217. p.

Pelle Ferenc: A 150 éves Kevermes község története. Kiad. a Kevermes község tanácsa 1965. 301 p.

Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskola-politikája Magyarországon. (1919-1944-ig). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980., 270 p.

Somogyi József: Hazánk oktatásügye a II. világháboruban. Budapest, 1942. Eggenberger-féle könyvkereskedés.

100 éves a kötelező népoktatás. (Tanulmányok) Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat 1968. (Szerkesztette: Arató Ferenc) 243 p.

F O R R Á S:

Loja Ferenc: A kevermesi községi népiskolák első értesítője az 1894-95. tanévről. Az eredeti hiteles másolata. Kevermes, 1970. Gépírat. 8 lap. Az eredeti anyag tulajdonosa: Turák Albert nyugdíjas, Kevermes, Jókai utca 22. sz.